शोधपत्रको परिचय
(शोध प्रस्ताव)

१. शोधशीर्षक

यस शोधपत्रको शीर्षक गीतकार **दीर्घसिंह बमको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** रहेको छ ।

२. शोधपत्रको प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह एम्.ए. द्वितीय वर्ष नेपाली विषयको दशौं पत्रको आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरिएको छ ।

३. शोधसमस्या

पेशाले चिकित्सक/प्रशासक रहेका बम साहित्यिक क्षेत्रमा पनि उत्तिकै सक्रिय देखिन्छन् । मानवीय कोमल भावनालाई सम्वेदनशील ढङ्गले आफ्ना सिर्जनामा आकार प्रदान गर्न सिपालु उनले गीत, भजन, रेडियो नाटक, कविता तथा कथा लेखेर नेपाली साहित्यको श्रीवृद्धिमा उल्लेख्य भूमिका खेलेका छन् । बमको व्यक्तित्व र साहित्यिक कृतिका बारेमा यदाकदा टिप्पणी भए तापनि समग्र जीवनी र व्यक्तित्वको व्यवस्थित अध्ययन भएको छैन । यसर्थ उनको जीवनको समग्रतालाई पहिल्याउनु यस शोधपत्रको समस्या रहेको छ । यस शोधपत्रको समस्या कथनलाई बुँदागत रूपमा यसरी प्रस्तुत गरिएको छ ।

(क) गीतकार बमको जीवनी, व्यक्तित्व के कस्तो छ ?
(ख) गीतकार बमका साहित्यिक कृतिहरुको मूल्य के कस्तो छ ?
(ग) गीतकार बमको व्यक्तित्वका आयाम के कस्ता छन् ?
(घ) उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अन्तरसम्बन्ध कस्तो छ ?

४. शोधकार्यको उद्देश्य

दीर्घसिंह बमको जीवनी, व्यक्तित्व र उनका कृतिहरूको व्यापक र व्यवस्थित खोज गर्नु यस शोधपत्रको उद्देश्य रहेको छ । मूलरूपमा समस्या कथनमा उल्लेखित समस्यामा केन्द्रित भई समाधान खोज्नु नै यस शोधपत्रको उद्देश्य हो । प्रस्तुत शोधपत्रको उद्देश्यलाई निम्न बुँदामार्फत् प्रष्ट पारिएको छ ।

(क) गीतकार बमको जीवनी र व्यक्तित्वको पहिचान गर्नु ।

(ख) बमका साहित्यिक कृतिहरुको मूल्य निर्धारण गर्नु ।

(ग) बमको व्यक्तित्वका आयामहरु पहिल्याउनु ।

(घ) बमको व्यक्तित्व र कृतित्वको अन्तरसम्बन्ध बारे अध्ययन गर्नु ।

५. पूर्वकार्यको समीक्षा

मनका विरह व्यथालाई सरल र सरस भाषाशैलीका माध्यमबाट कलात्मक रूप दिने बमले मानवीय भावनागत कोमलतालाई केलाउँदै त्यसमा पर्न गएको चोटलाई मार्मिक ढंगले आफ्ना कृतिमा व्यक्त गरेका छन् । बमका कृतिहरूमा राष्ट्रप्रेम, प्रेमप्रणय, कर्मवाद तथा आन्तरिक मनका सूक्ष्मता भेटिन्छन् । उनका बारेमा विस्तृत अध्ययन नभए तापनि उनको व्यक्तित्व र कृतित्वका बारेमा छिटफुट टिप्पणी भएका छन् । जसलाई क्रमिक रूपले यसरी देखाइएको छ ।

(क) राष्ट्रकवि माधवप्रसाद घिमिरे 'विरही माया' (२०६२) गीतकार दीर्घसिंह बम शारीरिक व्यथाको विशेषज्ञका साथै प्रेमको विरह व्यथाका पनि विशेषज्ञ हुन् ।

(ख) प्रा.वासुदेव त्रिपाठी 'विरही माया' (२०६२) यस्ता वरिष्ट चिकित्साविद् व्यक्तित्व साहित्यका क्षेत्रमा पनि रुचिशील र सृजनशील रहेको देख्न पाउनु सौभाग्यको कुरो हुँदै हो ।

(ग) लोकेन्द्र बहादुर चन्द 'विरही माया' (२०६२) उहाँ छाती रोगको विशेषज्ञ मात्र नभएर प्रकृति प्रेम, राष्ट्रप्रेमको पनि विशेषज्ञको रूपमा तपाई हाम्रो माझ चिनिनु भएको छ; 'विरही माया' आधुनिक गीति सङ्ग्रहको माध्यमबाट ।

(घ) शक्ति बल्लभ 'विरही माया' (२०६२) आजको दिनमा संगीतकारको हिसाबले मूल्यांकन गर्नुपर्दा उहाँलाई मैले एउटा पूर्ण गीतकारको रूपमा पाएको छु ।

(ङ) प्रकाशक मनुदेवी आचार्य, आचार्य प्रकाशन झापाद्वारा 'विचारहरू माझ दीर्घसिंह बम' (२०६०) नामक प्रकाशित पुस्तकमा थुप्रै व्यक्तित्वले बमका बारेमा टिप्पणी मूलक रचना लेखेका छन् ।

(च) प्रकाशक मनुदेवी आचार्य; आचार्य प्रकाशन झापा 'विचारहरू माझ दीर्घसिंह बम' (२०६०) दीर्घसिंह बमज्यूलाई आचार्य प्रकाशनले ठूलो या प्रतिष्ठित डाक्टरका नाताले होइन एउटा असल व्यक्तिका रूपमा लिएको कारणबाटै यो पुस्तक निकाल्ने जमर्को गरेकी हुँ ।

(छ) डायमन समशेर राणा 'विचारहरू माझ दीर्घसिंह बम' (२०६०) उहाँ जस्ता त्यागी, विज्ञ तथा इमान्दार समाजसेवीलाई राष्ट्रले नै उचित मूल्याङ्कन र सम्मान गर्नुपर्ने आवश्यकता मैले महशुस गरेको छु ।

(ज) भोला रिजाल 'विचारहरू माझ्क दीर्घसिंह बम' (२०६०) इमान्दारपूर्वक भन्नुपर्दा उहाँ चिकित्सा जगत्मा उज्ज्वल नक्षत्र बनिसक्नु भएको छ ।

(झ) नकुलकाजी प्रधान सम्पादक, दैनिक विवेचना 'विचारहरू माझ्क दीर्घसिंह बम (२०६०) प्राविधिक ज्ञानको फाँटमा सम्पूर्ण उच्चताकासाथ उभिने बमजस्ता मूधर्न्य व्यक्तित्व जीवित निधि हुन् ।

(ञ) वैरागी काइला 'विचारहरू माझ्क दीर्घसिंह बम' (२०६०) व्यस्त हुनुपर्ने डाक्टरी पेशामा लाग्ने थोरै डाक्टरहरू मात्र कला, साहित्य र संगीत तथा अन्य सामाजिक क्षेत्रमा पनि लागेका पाइन्छन् । यस्ता थोरै व्यक्तिमा बम एक जना हुन् ।

(ट) दुर्गाप्रसाद भण्डारी 'विचारहरू माझ्क दीर्घ सिंह बम' (२०६०) गर्व गर्ने क्षमता छ भने सुदूरपश्चिमले दीर्घसिंह माथि गर्व गर्ने कारणहरू छन् ।

६. अध्ययनको औचित्य र महत्त्व

गीतकार बमको साहित्यिक र साहित्येत्तर व्यक्तित्व तथा उनका प्रकाशित कृतिका बारेमा यदाकदा अपूर्ण टिप्पणीका प्रयास भए पनि व्यवस्थित रूपमा अनुसन्धान भएको प्रमाणिक तथ्यहरू देखिदैनन् । तसर्थ उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्नु आवश्यक भएको हुँदा प्रस्तावित शोधकार्य औचित्यपूर्ण र सान्दर्भिक रहेको छ । साथै यसभन्दापछि उनका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्न यस शोधकार्यले जानकारी प्रदान गर्न सहयोग पुऱ्याउने हुँदा यसको महत्त्व र औचित्य सावित हुन्छ ।

७. अध्ययनको सीमाङ्कन

गीतकार बमको व्यक्तित्व बहुआयामिक रहेको छ । उनको साहित्यिकभन्दा साहित्यत्तर व्यक्तित्वको आयाम विस्तृत र व्यापक रहेको छ । उनले साहित्यका गीत, भजन, नाटक, कविता तथा कथा क्षेत्रमा कलम चलाएका छन् । यस शोधपत्रमा उनको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको मात्र अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । उनका जीवनमा घटेका महत्त्वपूर्ण घटना र तिनले साहित्य सिर्जनामा पारेको प्रभावलाई सटिक विश्लेषण गरिएको छ । उनका प्रकाशित र अप्रकाशित कृतिहरूको विश्लेषण सहित परिचय मात्र गरिएको छ । सामाजिक क्षेत्रमा उनले पुऱ्याएको योगदान र उनको अनुसन्धानीय व्यक्तित्वको मोटामोटी परिचय दिइएको छ ।

८. सामग्री-सङ्कलन

प्रस्तुत शोधपत्रको तयारीका लागि अन्तर्वार्ता र पुस्तकालयीय अध्ययनलाई सामग्री सङ्कलनको मूल आधार बनाइएको छ । यसका साथै विषय विशेषज्ञसित सम्पर्क तथा

शोधनायकसँग भेटवार्ता समेत गरिएको छ । शोधका क्रममा उनका घर परिवारका सदस्यसँग समेत जानकारी लिइएको छ। उनका कृतिमा लेखिएका भूमिका तथा मन्तव्यलाई पनि सहायक सामग्रीका रूपमा प्रयोग गरिएको छ।

९. शोध विधि

प्रस्तुत शोधपत्रको विश्लेषणको मुख्य आधार जीवनीपरक र कृतिपरक समालोचनालाई बनाइएको छ । संकलित सामग्री विश्लेषणात्मक विधि अनुरूप अध्ययन गरिएको र अध्ययनका क्रममा व्यवहारिक समालोचना पद्धतिको समेत उपयोग गरी तथ्यपरक अध्ययन गरिएको छ।

१०. शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रको संरचनालाई संगठित र व्यवस्थित रूपमा प्रस्तुत गर्नका लागि विभिन्न परिच्छेदमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ । आवश्यकतानुसार परिच्छेदलाई विभिन्न शीर्षक र उपशीर्षकहरूमा विभाजन गरिएको छ । शोधपत्रको रूपरेखा यसप्रकार छ।

पहिलो परिच्छेद	गीतकार दीर्घसिंह बमको जीवनी
दोस्रो परिच्छेद	गीतकार दीर्घसिंह बमको व्यक्तित्व
तेस्रो परिच्छेद	गीतकार दीर्घसिंह बमको लेखनयात्रा र कृतित्वको अध्ययन
चौथो परिच्छेद	उपसंहार र निष्कर्ष